

AGRESE LYSEK A SLÍPEK

*k vlastním mláďatům –
utajené důvody domácího
násilí*

Na přelomu jara a léta se naše rybníky hemží čerstvě vylíhlými mláďaty mnoha druhů vodních ptáků. Ochmýřené kuličky různých barev a velikostí následují své rodiče na každém kroku a nadšeně objevují svět. Ne vše je ale v ptáčích rodinách tak harmonické, jak by se na první pohled mohlo zdát. Například lyska černá a slípka zelenonohá jsou ukázkoví rodiče, kteří se o svá kuřátka většinou vzorně starají. Občas ale předvádí velmi podivné chování. Matka či otec zničehonic chytí bezbranné mládě za hlavičku a začne s ním třást či dokonce mlátit o podklad. Malý tvoreček nejenže hlasitě protestuje, ale může mít i fatální následky. Stává se, že rodič svoji „ataku“ přežene a kuřátko vážně zraní.

Takové chování nabádá k zamyšlení. Proč? Proč rodiče cíleně ubližují vlastním dětem, nebo je

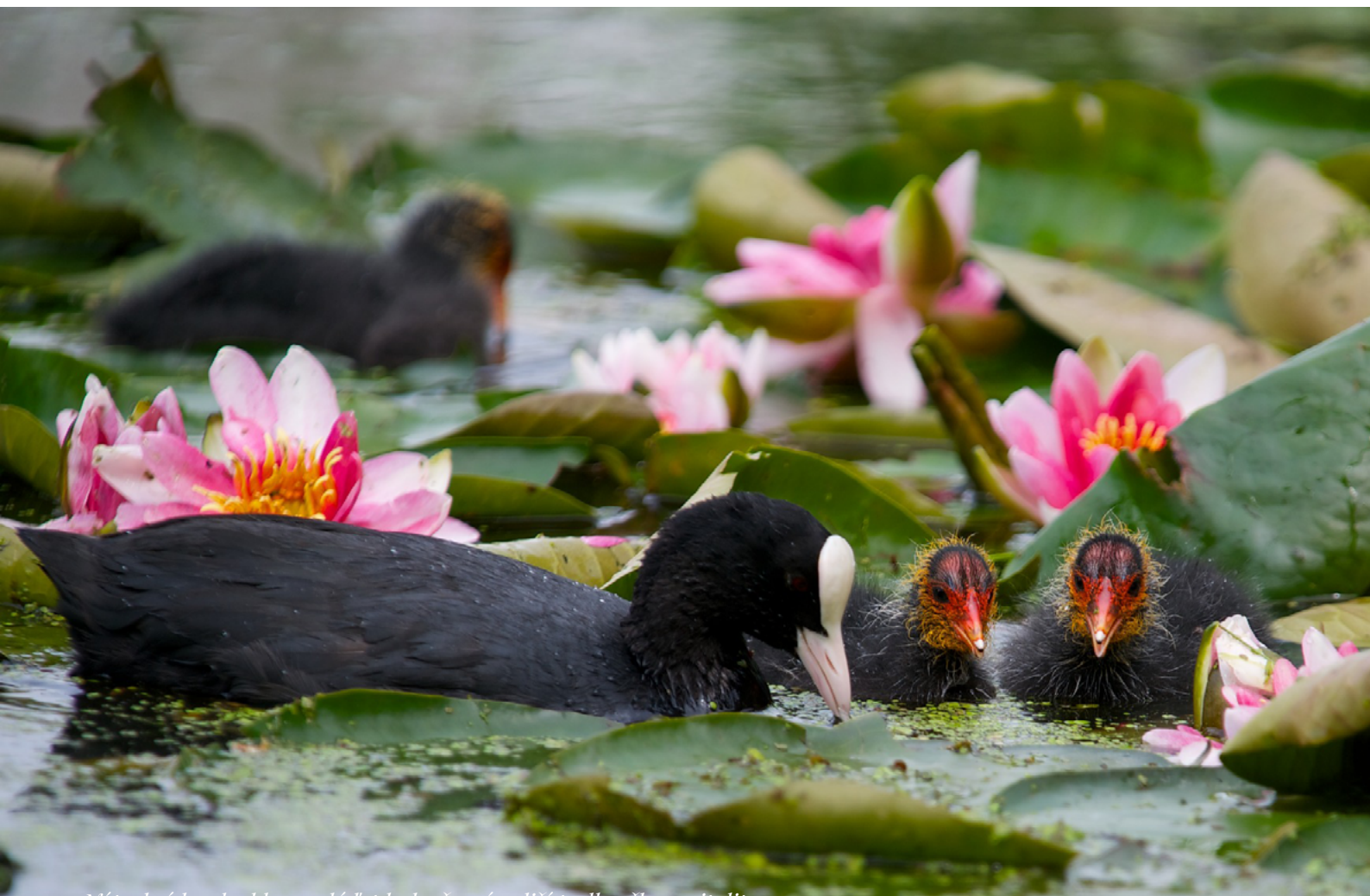
dokonce zabíjejí? Krom toho, že je to kruté a nehezké, nemá to ani žádnou logiku. Nebo ano? Výzkumy ukazují, že dospělí mají ke své agresivitě dobrý důvod.

Bylo prokázáno, že konkrétně slípka zelenonohá se útokem snaží přivést mládě k větší samostatnosti. Rodiče slípek zkrátka praktikuji spartánskou výchovu. Kuřátka jsou na ně zpočátku silně fixovaná a neustále žadoní o potravu. Proto je už v prvních dnech života opakovaně napadají. Šokované mládě se vždy po útoku okamžitě vzdálí a z rodičů má najednou strach. A to je paradoxně cílem – oslabit jeho vazbu na dospělé. Pak se totiž „zavržené“ kuřátko musí samo nakrmit. A skutečně, už malí čertíci v prachovém peří jsou často vidět, jak čile ozobávají vodní rostliny nebo se pokouší lovit hmyz. Slípky musí mladé rychle odstavit, aby stihly další snůšku. Hnízdí až čtyřikrát do

roka a s další várkou kuřátek naopak potřebují pomoci – právě od prvorozených mladíků. To je další zvláštnost v životě slípek. Odrostlá mláďata významně pomáhají rodičům při krmení svých mladších sourozenců. Možná je to i důvod, proč slípky zvládnou zahnízdit vícekrát. K tomu je však nezbytné, aby se jejich první mláďata dokázala o sebe postarat.

Naopak lysky černé hnízdí jen jednou za sezonu a svým prvním a jediným kuřátkům věnují maximální pozornost. Péče o ně jim zabere mnohem více času a příprava do života se táhne několik měsíců od jara do léta. Tudíž odpadá nutnost rychlého osamostatnění. A přece lysky svá mláďata také často drsně klovou. Proč? O naší lysce černé se v tomto směru ví poměrně málo, ale proběhly četné výzkumy u pří-

buzné lysky americké. Ta je svým životem ve všech ohledech obdobou evropské lysky černé, a proto se dá předpokládat určitá podobnost i v hnízdní strategii. V případě americké lysky je prokázáno, že svá mláďata cíleně šikanuje, ale jen za určitých podmínek. Pokud rodinka vyrůstá ve velkém, úživném teritoriu a je dobré počasí, spokojení rodiče úspěšně vychovají všechny své potomky. Dokonce se to obejde i bez klovanců a zranění. Když ale nastanou jakkoli nepříznivé podmínky, některá slabší kuřátka nepřežijí. A to je právě v rukou rodičů. V nouzové situaci si lyska vybere jen své „povedenější“ děti a ostatní postupně zavrhne. Je to postupný proces, rodiče zpočátku jen silně nadřžují některým mláďatům, pak začnou ta „neoblíbená“ klovat a útočit na ně, až nakonec zemřou hladem nebo na následky zranění.

Nápadná kresba hlavy mláďat lysky černé se liší podle věku a vitality.

Slípka zelenonohá krmí mládě. Rychle ho učí hledat potravu- brzy si bude muset poradit samo.

Naopak svému jednomu či dvěma vyvoleným princátkům pak věnují lysky veškerou pozornost, a přes nepřízeň osudu je úspěšně vychovávají. Vypadá to krutě, ale kdyby se rodiče pokoušeli spravedlivě podělit všechny své děti, nakonec by nepřežilo žádné. A když svou péči koncentrují do nejsilnějšího jedináčka, téměř vždy ho nějak zvládnou uživit.

Někdy je však situace ještě složitější. Lysky obou druhů totiž snáší mnohem více vajíček, než kolik mláďat je v průměrných podmínkách možné vychovat. Je to výhodná strategie, která jim umožňuje v dobrém roce vyvést početné potomstvo. A v tom špatném prostě některá kuřátka zahynou. Po vymření (nebo vyvraždění) nejslabších mláďat může z původních deseti pořád zůstat třeba 3-7 ochmýřených vítězů. Ti ale stále ještě nemají vyhráno. Protože malé lysky se, podobně jako dravci a sovy, líhnou po-

stupně, i mezi „silnějšími“ kuřátky může být velký fyzický rozdíl.

To pak rodiče zahájí pravý opak toho, co dělali dosud. Začnou silně upřednostňovat nejslabší (tj. nejmladší) přeživší kuřátka. Jejich vyspělejší sourozence naopak odmítají krmit a násilně odhání. Důvody mohou být dva.

První je vcelku jasný – když už si dospělí vyselektují své povedenější děti, snaží se je všechny udržet naživu. A tím, že nadržují mladším kuřátkům, postupně vyrovnají rozdíly mezi mláďaty. Malé lysky prostě své starší sourozence doženou. Jedna věc ale na této teorii nesejde. Dospělí totiž své starší (a původně nejvíce nadějně!) potomky najednou silně zanedbávají a mohou je dokonce i zabít – podobně jako při počáteční selekci. To vypadá zcela nesmyslně. Proč by rodič najednou likvidoval nejsilnější

a nejúspěšnější potomky? Vždyť to postrádá jakoukoliv logiku. Navíc tím nabourají i výsledek původní selekce nejslabších mláďat. O co jim vlastně jde?

Chtějí mít jistotu, že vychovají své vlastní děti. Počkat, vždyť se vylíhly v jejich hnízdě! Tak to je přece jasné?! Ne tak docela. Lysky totiž patří k mnoha ptačím druhům, které praktikují konspecifický hnízdní parazitismus. Tedy běžně kladou vajíčka do cizích hnízd, ale pouze v rámci svého druhu. Rodiče se potom bojí, aby neztráceli čas vychováváním sousedovic mláďat. Zavrnutí nejstarších mláďat je jistota – z neznámých důvodů totiž samice lysek „zanáší“ pouze svá první vajíčka. Nejstarší (prvně vylíhlá) kuřátka jsou tudíž jediná podezřelá. A za to zaplatí životem.

Rodiče tedy v průběhu hnízdění postupně vybírají takové děti, které představují nejlepší kompromis mezi rizikem, že nepřežijí (jsou moc slabá), a rizikem, že jsou cizí (jsou moc stará a silná). Tento zlatý střed se lysky snaží vychovat za každých okolností, a jen pokud nastanou příhodné podmínky, mohou si dovolit péči o méně „vhodné“ potomky.

Ale jak rodiče vůbec poznají věk a vitalitu svých mláďat? Přeci jenom pro lidského pozorovatele vypadají všechna stejně. Tady vstupuje do hry bizarní zbarvení malých lysek. Ano, dobře známa, zářivě červená hlavička mláděte je ukazatel jeho věku a fyzické kondice. Ale zcela obráceně, než jak bývá v přírodě zvykem – čím je červená sytější a rozsáhlejší, tím je kuřátko slabší. Re-

Odrostlá a již osamostatnělá mláďata slípky zelenonohé.

spektive mladší. Křiklavé barvy tak prozrazují pořadí, v jakém se sourozenci vylíhli. Jejich matka tohle „značení“ ještě umocňuje tím, že do svých posledních vajíček přidává nejvíce karotenoidů (červeného barviva). Podle barev tedy snadno určí, která mláďata určitě nechá žít a která nejspíš utratí.

Nicméně pár věcí stále zůstává záhadou. Lyska (černá i americká) je přeci extrémně teritoriální druh a agresivně napadá všechny rivaly, kteří se jen přiblíží k územní hranici. Svůj revír v hnízdní době navíc nikdy neopouští. Jak se tedy samici podaří proniknout sousedům na území, vlézt jim do hnízda a naklást tam vajíčka (což chvíli trvá)?

A potom, jak je možné, že si lyska nedokáže spočítat, kdy snesla kolik vajec (a vyhodit ta cizí), když to prokazatelně dokážou mnozí drobní pěvci? Proč musí kvůli jistotě rodičovství vraždit i svá vlastní mláďata? Těžko říct...

Každopádně prvotní selekce slabších kuřátek v dobách nouze je známá a nepopíratelná. A z vlastních pozorování se domnívám, že u naší lysky černé to chodí podobně. Nemyslím si, že by tito ptáci a priori zabíjeli méně zdatná mláďata. To je až nouzové řešení, rodiče se pochopitelně snaží, aby přežila všechna. Při pozorování rodinek lysky i slípky jsem se s „domácím násilím“ setkal jen výjimečně. A co je zajímavé, většinou v místech, kde byla nějakým způsobem omezená nabídka potravy či životní prostor – konkrétně v parkových rybníčkách Stromovky a vodních příkopech Pražské Zoo. Tady jsou ptáci jednak ve zcela nepřirozeném prostředí (některá teritoria například úplně postrádají jakoukoliv pobřežní vegetaci) a jednak musí čelit obrovské konkurenci. Navzdory betonovým břehům totiž tyto malé vodní plochy lákají mnoho ptáků, kteří využívají neustálého příkrmování lidmi a absence přirozených predátorů. Ale lysky a slípky potřebují pro svá mláďata dostatek kvalitní potravy v podobě

Mládě lysěk černých.

vodních rostlin a drobného hmyzu. Vždyť jejich nejbližší příbuzní, chrástalové, žijí pouze v hustých mokřadních porostech daleko od lidí. Lysky naopak často zkouší štěstí v městské džungli.

Přizpůsobiví ptáci zde přežijí, ale nemohu úspěšně vychovat početnější snůšky. Na to však zase není připravená fyziologie samic, které stále snáší svých 5–10 vajíček. Pak je logicky nutné – jakkoli to zní krutě – selektovat vlastní mláďata, aby alespoň některá měla šanci přežít. Bez této strategie by zejména lysky patrně vůbec nemohly hnízdit v malých parkových rybnících.

Jako příklad uvádím jeden pár lysek ze Střemovky, který si mezi ostatními obhájil jen malou zátoku jednoho z rybníčků. Na jejich území nebylo jediné živé stéblo rákosu či orobince, břehy zcela vybetonované. Hnízdo si lysky postavily na volné vodě, z několika uschlých stonků již mrtvého trsu orobince. Jediný zdroj

potravy tvořila tráva z přilehlých anglických trávníků a pečivo (popř. vločky), které lidé hojně nosili k rybníku. V takovýchto podmínkách je obdivuhodné, že ptáci vůbec zahnízdili.

Bylo však jasné, že když se počátkem května vylíhlo pět ochmýřených kuliček, neměly šanci na přežití. A skutečně, už během hodiny jsem pozoroval několik útoků na mládě, kterému rodiče drsně kroutili hlavou... Při mých dalších kontrolách v červnu a červenci se pak v daném teritoriu pohybovala jediná mladá lyska. Byla téměř dospělá, (už se jí i tvořila lysinka) a ve výborné kondici. To je v daných podmínkách neuvěřitelné – lyskám se skutečně podařilo vychovat mládě na téměř sterilním kousku vody zcela bez vegetace! Myslím, že to ještě dopadlo dobře. A co ti čtyři sourozenci? Jejich osud si asi každý domyslí, ale byla to jediná možnost...

Úplně jiná situace nastává na velkých, hustě zarostlých rybnících, kde má lyska dostatek

potravy. Například na Bohdanečském rybníku nebo Nesytu pozorují početné rodinky, které v klidu a pohodě úspěšně vychovávají i 6-7 mláďat. Prostě si to můžou dovolit. Na malých, ale zarostlých rybníčkách je tomu podobně. Významnou roli však může hrát i počasí – v květnu letošního roku jsem na velmi úživné lokalitě pozoroval rodinku sedmi mláďat. První týden bez problémů přežila, ale pak přišla série chladných a deštivých dnů. Oteplení se dožila jen dvě kuřátka...

Proto se domnívám, že u naší lysky černé je hlavní příčinou domácího násilí nedostatek potravy (způsobený špatně vybraným teritori-
em, silnou konkurencí či nepřízní počasí), a ne obava z vychovávání adoptivních mláďat. Tím spíš, že na zmíněných přírodních lokalitách je často velká koncentrace lysek, a přesto k selekci mláďat místy téměř nedochází.

Text: David Říha

Zdroj:

<https://link.springer.com/article/10.1007/BF00302949>

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ele.12040>

<https://www.ctvnews.ca/sci-tech/playing-favourites-coot-bird-preference-for-colourful-chicks-helps-larger-broods-survive-1.4745679>

<https://www.theatlantic.com/science/archive/2019/12/coot-chicks-feathers-fancy/604234/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Eurasian_coot

